

<https://helda.helsinki.fi>

Georg Henrik von Wright ja Ingemar Hedenius : Intellektuellin ja analyttisen filosofin osa Suomessa ja Ruotsissa

Strang, Johan

Gaudeamus

2020

Strang , J 2020 , Georg Henrik von Wright ja Ingemar Hedenius : Intellektuellin ja analyttisen filosofin osa Suomessa ja Ruotsissa . julkaisussa J Strang & T Wallgren (toim) , Georg Henrik von Wright : Modernin ajan ajattelija . Gaudeamus , Helsinki , Sivut 206-228 .

<http://hdl.handle.net/10138/325019>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

10

GEORG HENRIK VON WRIGHT JA INGEMAR HEDENIUS

Intellektuellin ja analyyttisen filosofin osa
Suomessa ja Ruotsissa

Johan Strang

Jos kaivetaan hakuteoksesta esiin artikkelit Georg Henrik von Wrightistä (1916–2003) ja Ingemar Hedeniuksesta (1908–1982), saataneen luettavaksi varsin samantapaiset kirjoitukset. Kumpikin kuului sukupolvensa johtaviin filosofiin ja edusti analyyttistä suuntausta, joka hallitsi filosofian kenttää Pohjoismaissa 1900-luvun jälkipuoliskolla; toinen toimi professorina Helsingin yliopistossa, toinen Uppsalan yliopistossa. Toisaalta he olivat vähän outoja analyyttisen filosofian edustajia, sillä kumpikin omaksui julkisen intellektuellin osan. Von Wright ja Hedenius osallistuivat kernaasti eettisistä ja yhteiskunnallisista aiheista käytyihin keskusteluihin, ja kumpaakin luonnehti jonkinlainen raskasmielisyys. Heitä yhdisti kiinnostus ihmiselämän peruskysymyksiä sekä Kierkegaardin ja Dostojevskin kaltaisia kirjailijoita kohtaan.

Kun raaputetaan vähän pintaa syvemmältä, havaitaan pian, että von Wright ja Hedenius toimivat aivan eri tavoin niin analyyttisinä filosofiina kuin intellektuelleinakin. Von Wright tuli tunnetuksi eklektikkona, joka lainasi mielellään ajatuksia muilta filosofian koulukunnilta ja muista kulttuuripiireistä. Sen sijaan Hedenius luotti suorastaan dogmaattisesti siihen, että angloamerikkalainen

analyttinen filosofia tarjoaa jos ei ihan lopullista totuutta niin ainakin sen parhaan saatavissa olevan korvikkeen. Von Wright sai kuuluisuutta edistystä arvostelevana tuomiopäivän profeettana, kun taas Hedenius vakuutti ainakin julkisuudessa liki horjumattontta uskoaan järkeen ja edistykseen.

Vertailen tässä artikkelissa von Wrightiä ja Hedeniusta. Kummastakin tulee tällöin esiin olennaisia piirteitä filosofina ja intellektuellina. Lisäksi vertailu paljastaa tärkeitä eroja siinä, millaisissa oloissa Suomen ja Ruotsin filosofit ja intellektuellit toimivat sotaa seuranneina vuosina, vasemmistoradikalismin kaudella 1960-luvun lopussa sekä 1980- ja 1990-luvulla.¹

VON WRIGHT JA HEDENIUS ANALYTTISINA FILOSOFEINA

Kuilu analyttisen ja mannermaisen filosofian välillä koettiin 1900-jälkipuoliskolla ikään kuin osaksi asioiden luonnonmukaista järjestystä. Viime vuosina filosofian historian tutkimus on kuitenkin osoittanut, että tämä dikotomia luotiin vasta toisen maailmansodan jälkeen ja heijastettiin kauas taaksepäin filosofiin, jotka eri syistä haluttiin nimetä esikuviksi.² Analyttinen filosofia miellettiin suuntaukseksi, joka jatkoi Wienin piirin, Wittgensteinin, Cambridgen koulukunnan (Russellin ja Mooren) sekä amerikkalaisen pragmatismen työtä. Vähitellen mannermaisesta filosofiasta tuli vastakäsitemäinen (anglosaksinen) yleisnimitys kaikille ranskalais- tai saksalaisperäisille suuntauksille, jotka eivät olleet analyttisiä.

Niin von Wright kuin Hedeniuskin kuuluivat sukupolveen, joka tällä tavalla loi analyttisen filosofian pohjoismaisen tradition. Suuntaukseen liittyneet ottivat käsitteen piiriin omat opettajansa ja edeltäjänsä. Näin he loivat perinteen ja perinnön, joita he katsoivat edustavansa ja vaalivansa. Von Wright korotti opettajansa Eino Kailan Suomen analyttisen filosofian isäksi. Hedenius

taas teki Uppsalan koulukunnan Axel Hägerströmistä Ruotsin analyyttisen perinteen perustajan.

Eino Kaila oli ensimmäinen pohjoismainen filosofi, joka sai kosketuksen Wienin piiriin. Hän katsoi tärkeäksi perehdyttää oppilaansa tämentyyppiseen filosofiaan ja kytkeä heidät kansainväliseen verkostoonsa. Von Wrightin varhainen filosofinen tuotanto pitäytyy tarkoin loogisen empirismin rajoissa, jotka Kaila oli asettanut hänelle. Von Wrightin oli tarkoitus viettää väitöskirjaa laatiessaan jonkin aikaa Wienissä, mutta aiheet romutti *Anschlussiin* ja toiseen maailmansotaan huipentunut poliittinen kehitys. Wienin sijaan von Wright matkusti Cambridgeen, missä hän kohtasi ja oppi tuntemaan Wittgensteinin. Von Wrightin vuonna 1941 tarkastettu väitöskirja käsitteli induktiopäätelmien logiikkaa. Hän kehitti 1950- ja 1960-luvulla niin sanotun deonttisen logiikan, josta hän käytti muistelmissaan luonnehdintaa ”elämäni onnenkantamoinen loogikkona”.³ Von Wrightin ansiosta analyyttinen filosofia kehittyi Suomessa tiiviissä yhteydessä alan kansainväliseen keskusteluun. Moni hänen oppilaistaan loi näkyvän kansainvälisen uran. Tässä onnistui etenkin Jaakko Hintikka.

Ruotsin analyyttisen filosofian historia on paljon monimutkaisempi. Axel Hägerström ei ollut looginen empiristi vaan Uppsalan koulukunnaksi nimitetyn oman filosofisen suuntauksensa keulakuva. Uppsalan koulukunta otti vaikutteita monilta tahoilta, muun muassa Husserlin fenomenologiasta, uuskantilaisuudesta ja itävaltalaisesta arvoteoriasta.⁴ Hägerström tunnettiin parhaiten arvoteoriastaan, jonka mukaan moraaliarvostelmat eivät voi olla tosia tai epätosia. Arvoteoria antoi Uppsalan koulukunnalle keskeisen aseman ruotsalaisessa keskustelussa, ei vain yliopistofilosofien keskuudessa vaan myös ja ehkä ennen muuta kulttuurilehdistössä. Konservatiivisesti asennoituneet nimittivät teoriaa arvonihilismiksi ja pitivät sitä merkinä sivistyksen pikaisesta romahduksesta. Edistysmieliset kulttuuriradikaalit sen sijaan

ylistivät Hägerströmiä ja käyttivät arvoteoriaa perusteena vaatia rajua yhteiskunnallisia ja poliittisia uudistuksia.⁵

Hägerströmin kuoltua vuonna 1939 Hedenius nousi nopeasti esiin valloittamaan paikan Uppsalan koulukunnan johtavana edustajana. Hän kirjoitti joukon suosiota saaneita esityksiä Hägerströmistä ja puolusti tämän arvoteoriaa. Teoksessaan *Om rätt och moral* (1941, Oikeudesta ja moraalista) Hedenius jopa omaksui halventavan nimityksen arvonihilismi ja otti sen oman teoriansa nimeksi.⁶ Näillä keinoin Hedeniuksen onnistui kohota uudeksi Hägerströmiksi ja Ruotsin johtavaksi filosofiksi. Edeltäjänsä arvoteoriaa Hedenius kuitenkin muokkasi ja maltillisti monilta olenmaisilta osin. Sellaisilta analyyttisilta filosofeilta kuin Alfred Ayer, Rudolf Carnap, G. E. Moore ja Bertrand Russell saamiensa vaikutteiden pohjalta Hedenius muunsi Hägerströmin psykologisen ja ontologisen teorian arvoarvostelmien luonteesta semanttiseksi teoriaksi siitä, miten eräitä kielellisiä ilmauksia pitää tulkita. Voidaan siis sanoa, että Hedenius toi loogisen empirismin ja analyyttisen filosofian Ruotsiin ankkuroimalla sen hägerströmiläiseen filosofiaan.

Hedenius korosti painokkaasti, että siirtyminen Uppsalan koulukunnasta loogiseen empirismiin tai analyyttiseen filosofiaan ei tarkoittanut paradigman vaihtumista. Siksi hän omaksui mielellään käsitteen analyyttinen filosofia, joka tuli suosituksi aivan 1950-luvun alussa. Hägerströmin ja muiden Uppsalan koulukunnan vanhojen edustajien harjoittama analyysi oli aivan toisenlaista kuin se, johon sodanjälkeisen ajan analyyttiset filosofit paneutuivat. Tästä huolimatta Hedenius saattoi käyttää käsitettä ”analyyttinen filosofia” eräänlaisena retorisenä siltana uppsalalaisen taustansa sekä loogisen empirismin ja analyyttisen filosofian kylläستämän uuden vaiheensa välillä.

Von Wright suhtautui kaksijakoisemmin käsitteeseen ”analyyttinen filosofia”. Hänen opettajansa Kaila ei alkuunkaan halunnut

olla ”analyttinen” vaan ”synteettinen” filosofi. Tällä hän tarkoitti, että hän halusi yhdistää luonnontieteiden tuoreimmat suunnat unitaristiseksi tai monistiseksi maailmankuvaksi. Von Wright julkaisi 1950-luvun puolivälissä *Nya Arguksessa* artikkelisarjan ”Moderni filosofi” (Moderni filosofia), jossa hän teki eron ”analyttisen” ja ”semanttisen” filosofian välillä. Semanttinen suuntaus, jonka edustajista von Wright otti esimerkiksi Rudolf Carnapin, suuntasi kiinnostuksensa logiikkaan ja formaaleihin kieliin. Sen sijaan analyttinen suuntaus, kuten John Langshaw Austin ja myöhäiskaudellaan myös Ludwig Wittgenstein, tutki arkikielen käsitteitä ja niiden funktioita.⁷ Julkaistessaan kaksi vuotta myöhemmin teoksensa *Logiikka, filosofia ja kieli* von Wright oli kuitenkin jo hyväksynyt kansainvälisesti vakiintuneen käsitteistön ja käytti kirjassa nimitystä ”analyttinen filosofia” niin semanttisesta kuin analyttisestäkin suuntauksesta.⁸

Analyttisen filosofian erilainen juurtuminen Ruotsiin ja Suomeen on ehkä osoitus maiden erilaisista intellektuaalisista kulttuureista. Kun von Wright esitti vuonna 1972 yhteenvedon pohjoismaisen filosofian historiasta teoksessa *Contemporary Philosophy in Scandinavia* (Nykyaikainen filosofia Pohjolassa), hän arvioi Ruotsissa harjoitetun aina ”sekä alkuperäisempää että nurkkakuntaisempaa” filosofiaa kuin naapurimaissa.⁹ Ehkäpä intellektuellit Suomen kaltaisessa tiedostetusti perifeerisessä kulttuurissa katsoivat välttämättömäksi lähteä maailmalle täydentämään akateemista sivistystään. Ruotsissa sen sijaan voitiin kuvitella, että kansainväliseen filosofiseen keskusteluun pystyi osallistumaan kotona Uppsalassa. Von Wright saattoi kirjata Kailan edeltäjiksi ja tieteellisen filosofian suomalaisiksi edustajiksi 1880-lukulaiset Hjalmar Neiglickin, Rolf Lagerborgin ja Edvard Westermarckin, mutta analyttinen filosofia katsottiin Pohjanlahden itäpuolella sentään tuontitavaraksi.¹⁰ Suomessa oli olennaista käyttää ulkomaisia yhteyksiä oman aseman perusteluun, kun taas

itsenäisemmässä (tai itseriittoisemmassa) ruotsalaisessa kulttuurissa filosofin oli tärkeää luoda maineensa kansalliskieltä käyttäen. Ruotsissa suhtauduttiin epäillen viittauksiin Cambridgeen tai Wieniin, joten viisaampi strategia oli naamioida ulkomailta saadut vaikutteet Uppsalan koulukunnan asuun.¹¹ Kaila ja von Wright esittelivät analyyttisen filosofian kansainväliseksi filosofiseksi liikkeeksi, johon täytyi perehtyä myös takapajuisessa periferiassa. Ruotsalaisessa filosofian hakuteoksessa sen sijaan voitiin julistaa, että ”tärkeimmät analyyttisen filosofian suuntaukset ovat Cambridgen piiri, looginen empirismi ja Uppsalan koulukunta”.¹²

ANALYYTTINEN HEGEMONIA JA ”NE MUUT FILOSOFIT”

On kuitenkin selvää, että Ruotsissa ja Suomessa sai jalansijaa sama filosofinen liike, etenkin kun kehityskulut näissä maissa olivat kytköksissä toisiinsa. Esimerkiksi valittaessa professoreja Ruotsiin ja Suomeen tilattiin lausuntoja usein ulkomaisilta asiantuntijoilta, ja kielisyyistä tehtävään monesti pyydettiin pohjoismaisia tieteen tekijöitä. Eino Kaila oli mukana pitämässä huolta siitä, että ”loogisen empirismin kehittyneempää ohjelmaa lähentyvä Uppsalan koulukunnan edustaja” Ingemar Hedenius sai professuurin Uppsalasta vuonna 1947. Von Wright taas antoi yhden niistä lausunnoista, joiden perusteella Hedeniuksen nuorempi kollega Anders Wedberg valittiin teoreettisen filosofian professoriksi Tukholmaan vuonna 1949.

Kulissien takana pantiin paljon peliin, jotta jokainen filosofian vähistä oppituooleista sai oikean haltijan. Lausunnonantajat tuli valita oikein, eikä saanut arkailla kamppitamasta sopimatonta hakijaa. Kun vielä varsin nuoret professorit Hedenius ja Wedberg saivat toimia vuonna 1951 asiantuntijoina valittaessa käytännöllisen filosofian professoria Tukholmaan, kaikki hakijat todettiin epäpäteviksi ja haku uusittiin. Silloin voitiin näyttää vihreää valoa

norjalaiselle Harald Ofstadille, joka oli loogisen empirismin edustajan Arne Næssin oppilas. Tällaisin siirroin analyttinen filosofia onnistui toisen maailmansodan jälkeen parissa vuosikymmenessä valtaamaan kaikki filosofian oppituolit Ruotsissa.¹³

Von Wright otti keskeisen osan siinä, että analyttinen filosofia eteni myös Suomessa. Kun vuosina 1948–1951 etsittiin Eino Kailalle seuraajaa Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professorin virkaan, Kaila ja von Wright kävivät tiivistä kirjeenvaihtoa strategioista, joiden avulla voitaisiin estää Sven Krohnin valinta. Fenomenologiasta vaikutteita saanut Krohn oli kaksiniteisessä väitöstutkimuksessaan avoimesti hyökännyt loogista positivismia vastaan. Von Wrightin mielestä tuntui ”kamalalta ajatuskin, että Krohn saa oppituolin Helsingistä”.¹⁴ Harmikseen von Wright ja Kaila havaitsivat analyttisten filosofien joukon täydentyneen kovin hitaasti. Kaiken lisäksi von Wright joutui itse pian luopumaan ruotsinkielisestä professuuristaan Helsingissä, sillä hän oli siirtymässä Cambridgeen Wittgensteinin seuraajaksi. Kaila vetosi von Wrightiin, että tämä ainakin yrittäisi järjestää itselleen mahdollisuuden viettää vain puolet vuodesta Cambridgessa ja toisen puolen Helsingissä.

Nyt on pelissä tieteellisen filosofian eloonjäänti Suomessa. Voi käydä niin, että koko Neiglickin, Westermarckin ja Lagerborgin kautta minuun jatkunut perinne katkeaa ja obskurantismi vie voiton. ... Mielestäni sinulla olisi filosofisen kulttuurin tukipilarina Suomessa paljon suurempi tehtävä hoidettavana kuin Cambridgessa, vaikka siellä saatkin perin maineikkaan oppituolin.¹⁵

Von Wright päätti epäroinnin jälkeen, että hän ei luovu professuuristaan vaan ottaa siitä virkavapaata. Kaksi vuotta myöhemmin von Wright teki uransa raskaimmaksi luonnehtimansa ratkaisun ja erosi Cambridgen professorin tehtävästä palatakseen Suomeen.

Päätökseen johtaneita tekijöitä oli varmasti monia. Von Wright ei viihtynyt Englannissa vaan valitti usein kirjeissään, miten vaikeaa oli löytää hänelle ja perheelle sopiva asunto. Kailalle hän lisäksi korosti halunneensa ottaa vastuun isänmaansa onnesta:

Päätöstä edelsi monien vuosien epävarmuus, epäilyt ja sisäiset riidat. Koko ajan minua piinasi kysymys: Missä on kotini? Missä minua tarvitaan eniten? Vihdoin ja viimein oivallan, että vastaus on: Suomessa.¹⁶

Muistelmissaan von Wright kertoi ratkaisun perustuneen isänmaanrakkauteen ja huoleen ilmiöstä, jota on sittemmin nimitetty aivovuodoksi.¹⁷ Kysymyksessä oli myös valinta erilaisten roolien välillä. Cambridgessa von Wright olisi jäänyt eristetyksi akateemisessa maailmassa. Helsingissä hän sitä vastoin saattoi ottaa paikan kulttuurin tukipilareihin kuuluvana julkisena intellektuellina. Yhtä hyvin von Wrightia varmasti veti Suomeen myös tieteellisen tai analyyttisen filosofian aseman puolustaminen, josta hän huolehti Kailan kanssa todella tehokkaasti. Von Wright antoi ratkaisevan lausunnon, kun loogikko Oiva Ketonen valittiin äänestyksen jälkeen Sven Krohnin sijaan Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professoriksi vuonna 1951. Kolme vuotta myöhemmin Kaila ja Ketonen totesivat kaikki Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian professuurin hakijat epäpäteviksi. Silloin tehtiin kuin Tukholmassa vuonna 1951: virka pantiin uudelleen hakuun. Uudella kierroksella von Wright piti huolta, että hänen oppilaansa, loogikko Jaakko Hintikka valittiin. Hintikka itse epäroi pitkään paikan hakemista, sillä hän tunsu erityisalakseen pikemminkin logiikan kuin moraali- ja yhteiskuntafilosofian. Von Wright usutti painokkaasti Hintikkaa jättämään hakemuksen, ehdotti aiheita artikkeleihin, jotka hakijan täytyi vielä kirjoittaa pätevyitykseen, ja järjesti niiden julkaisemisen ajoissa.¹⁸ Tällä tavoin analyyttinen

filosofia sai vankan valta-aseman myös Suomessa, joskin Sven Krohn tarjosi Turun yliopiston professorina (1960–1970) henkireiän muillekin suuntauksille.

Silti analyttinen filosofia sai vielä dogmaattisempia piirteitä Ruotsissa, missä kulissientakaista kähmintää usein täydennettiin kilpailevien koulukuntien julkisella tuomitsemisella ja häpäisemisellä. Hedenius ei itse koskaan osoittanut mitään myötätuntoa niitä kohtaan, joita hän halveksivasti nimitti ”niiksi muiksi filosofeiksi”.¹⁹ Ottaessaan vastaan käytännöllisen filosofian professuurin Uppsalassa vuonna 1948 hän teki virkaanastujaisluennossaan pesäeron jokseenkin kaikkiin kilpaileviin koulukuntiin leimamalla ne tavalla tai toisella poliittisesti tai uskonnollisesti sitoutuneiksi tai muuten vain epätieteellisiksi. Saksalaisen idealismin Hedenius kytki epäsuoraan tai suoraan natsismiin, kun taas uustomismin ja marxismin suosion hän selitti perustuvan kokonaan siihen tukeen, jota edellinen sai katoliselta kirkolta ja jälkimmäinen kommunistisilta puolueilta. Eksistentialismin Hedenius kuitasi näennäistieteelliseksi opiksi, jonka olivat keksineet kriisien ja sotien järkyttämät professorit Saksassa ja Ranskassa. ”Jos vallitsisi täydellinen filosofinen vapaus”, arveli Hedenius, ”nyt kaikkein tieteellisimmäksi osoittautunut filosofian suuntaus tulisi luultavasti vallalle kaikkialla.”²⁰

Suomalaisessa julkisuudessa ei juuri nähty tällaista röyhkeyttä ja dogmaattisuutta. Kilpaileviin filosofisiin suuntauksiin suhtaudutaan paljon nöyremmin esimerkiksi von Wrightin teoksessa *Logiikka, filosofia ja kieli* (1957, suom. 1958). Tosin von Wright jakoi Hedeniuksen näkemyksen siitä, että uustomismi ja marxismi olivat liitossa ”organisoidujen ei-filosofisten voimatekijöiden kanssa” ja että oli ”syytä katsoa epäillen eksistentialistien järjestelmäyrityksiä”. Silti hän varmaankin suuntasi piikin ruotsalaisiin kollegoihinsa todetessaan, että loogisille empiristeille miehuinen nimitys ”tieteellinen filosofia” oli ”mitä harhaanjohtavin”.

Sen käyttäjät kun antoivat ymmärtää, että kaikki muu filosofia on epätieteellistä.²¹

Von Wrightin ja Hedeniuksen ero suhtautumisessa tieteeseen ja filosofiaan kävi selvästi ilmi kesällä 1959 käydyssä sananvaihdoissa, johon antoi aiheen Norman Malcolmin teos *Ludwig Wittgenstein. Muistelmä* (1958, suom. 1990).²² Russellin ja Mooren edustamaa selkeyttä ja intellektuaalista rehellisyyttä ylistänyt Hedenius tuomitsi Wittgensteinin lahkolaiseksi, joka hylkäsi kaikki pyhää *Tractatustaan* koskevat tulkinnat ja kieltäytyi keskustelemasta uusista ajatuksistaan ulkopuolisten kanssa. Hedeniuksen mielestä näin toimi ”egosentrinen alistaja” ja ”intellektuaalisesti epäpuhdas henki”. Tällaista ”saattoi odottaa joltain intialaiselta gurulta mutta ei länsimaiselta tiedemieheltä”. Von Wright korosti vastineessaan, että tavanomaiseen käytökseen kyvyttömän Wittgensteinin pitäisi ”herättää pikemminkin myötätuntoa kuin suuttumusta ja nyrpeää epäluuloa”. Sitä paitsi lahkolaisista poiketen Wittgenstein viihtyi yleensä paljon paremmin niiden seurassa, jotka ”voimakkaan älynä avulla pystyivät esittämään hänelle vastaväitteitä”, kuin mahdollisten käännynnäisten parissa. Von Wright myönsi Hedeniuksen osuvan oikeaan siinä, että Wittgenstein oli saanut liikaakin arvostusta ja onttoja ylistyspuheita. Suomalaisprofessori kuitenkin muistutti, että vastapainoksi oli monta filosofia, jotka katsoivat tuosta vain näkevänsä, miten latteita Wittgensteinin syvämielteiksi väitetyt mietelauseet itse asiassa olivat. ”Tärkeämpää kuin tällaiset äärimmäiset reaktiot”, kirjoitti von Wright osoittaen selvästi sanansa Hedeniukselle, ”on se, että Wittgensteinin tuotantoa mitä todennäköisimmin vielä sukupolvien ajan lukevat ja pohtivat ne, jotka paneutuvat vakavissaan filosofiaan.”

Von Wrightilla oli tietenkin henkilökohtaisia syitä puolustaa Wittgensteinia. Hän oli itse ”voimakkaan älynä” ansiosta kuullut niihin, joiden seurassa Wittgenstein viihtyi. Sanavalinta kuitenkin osoittaa, että von Wrightin mielestä filosofia saattoi olla ja

kenties sen piti olla jotain suurempaa ja vakavampaa kuin sääntöjen rajoittama analyttisen koulukunnan tieteenharjoitus. Joka tapauksessa von Wright hyväksyi monenlaisia tapoja harjoittaa filosofiaa. Hän kiinnostui 1960- ja 1970-luvulla Hegelistä, Marxista ja kriittisestä teoriasta sekä ennen kaikkea hermeneutiikasta, kuten suunnan klassikosta Wilhelm Diltheystä ja sodanjälkeisen Saksan suuresta filosofista Jürgen Habermasista. *Explanation and Understanding* -teoksensa (1971, Selittäminen ja ymmärtäminen) ansiosta von Wright onnistui jopa kohoamaan filosofian kansainväliseksi julkikkiseksi: häntä kiitettiin sillanrakentajaksi filosofian kahden ääripään, analyttisen ja mannermaisen suunnan välillä. Nopeasti monelle kielelle käännetty teos ei herättänyt huomiota vain von Wrightin omalla angloamerikkalaisen filosofian kentällä vaan myös Euroopan mannermaalla. Koti-Suomessa von Wrightin analyttinen hermeneutiikka omaksuttiin johtavaksi metodiseksi lähestymistavaksi monilla aloilla, kuten oikeustieteessä ja sosiologiassa. *Explanation and Understanding* sai lämpimän vastaanoton myös monilta ruotsalaisfilosoifeilta.²³ Silti on vaikeaa kuvitella, että joku ruotsalainen filosofi olisi kirjoittanut tuohon aikaan jotain vastaavaa. Vain muutamaa vuotta aikaisemmin norjalaisen Arne Næssin kirja *Moderne filosofer* (1965, Aikamme filosofeja) oli herättänyt kohua Ruotsissa. Järkeväksi tunnettu norjalainen analyttisen filosofian edustaja oli nimittäin vajonnut niin alas, että hän vertasi Carnapia ja Wittgensteinia sellaisiin vaarallisiin irrationalistisiin ajattelijoihin kuin Martin Heidegger ja Jean-Paul Sartre.²⁴

Ehkäpä kulttuureissa, joissa itsestään selvästi osallistutaan yleismaailmalliseen filosofiseen keskusteluun, on vaikeampaa hyväksyä, että asioiden tarkasteluun on myös toisia, vaihtoehtoisia tapoja. Pariisin tai Lontoon kaltaisessa kulttuurikeskuksissa tai ihmiskunnan edistyksen etulinjaa edustavassa hyvinvointi-Ruotsissa ollaan helposti hieman ylimielisiä tai sokeita sille, mitä tapahtuu syrjäisemmissä tai takapajuisemmissa paikoissa. Von

Wrightin tavoin monet muutkin analyyttisen ja mannermaisen suuntauksen välille siltaa rakentaneista ovat peräisin kulttuurisilta syrjäseuduilta tai raja-alueilta. En viittaa vain Næssiin vaan myös kanadalaisiin Charles Tyloriin ja Ian Hackingiin.²⁵ Pariisista ei tarvitse välittää Lontoossa eikä Lontoosta Pariisissa, mutta kumpikin näistä keskuksista on jatkuvasti läsnä Helsingissä, Oslossa tai Torontossa. Olisiko von Wright voinut kirjoittaa sellaisen teoksen kuin *Explanation and Understanding*, jos hän olisi jäänyt professoriksi Cambridgeen?

INTELLEKTUELLI TOISEN MAAILMANSODAN VARJOSSA

Toisen maailmansodan jälkeen analyttinen filosofia kehittyi jatkuvasti yhä ammattimaisemmaksi ja erikoistuneemmaksi. Niin von Wright kuin Hedeniuskin toivoi ja edisti tätä kehitystä ja myös hyötyi siitä. Samalla molemmat kuitenkin monipuolistavat kuvaa analyttisestä filosofiasta, koska he viihtyivät julkisen intellektuellin osassa. He kuitenkin esiintyivät tässä osassa aivan eri tavoin. Hedenius *yhdisti* analyttisen filosofin ja intellektuellin roolit puolustaakseen järkevää ja onnellista ruotsalaista hyvinvointi-ideologiaa.²⁶ Sen sijaan von Wright erotti selvästi tosistaan tehtävänsä filosofina ja osallistuvana intellektuellina. Hänellä oli menestyksekkäs loogikon ja teonfilosofin ura, jota hän hoiti julkaisemalla englanniksi artikkeleita ja suurten kansainvälisten kustantamojen painattamia kirjoja. Toisaalta hän julkaisi ruotsiksi kirjoituksiaan *Nya Arguksessa* ja *Finsk Tidskriftissä* sekä myöhemmin keskustelua herättäneissä esseekokoelmissaan. Purkautumaton jännite von Wrightin kahden puolen välillä on johtoaiheena monissa tämän teoksen artikkeleissa.

Hedeniukselle raja akateemisen filosofian ja kansantajuksen älyllisyyden välillä ei ollut kovin selvä. Saatuaan käytännöllisen filosofian professuurin Uppsalassa vuonna 1948 hän julkaisi

harvoin sellaista, joka oli suunnattu filosofiaan erikoistuneelle kansainväliselle yleisölle. Sen sijaan hän kirjoitti useita yleistajuisiksi katsottavia ruotsinkielisiä kirjoja. Ne pohjautuivat yleensä kronikkoihin tai kolumneihin, joita hän kirjoitti ajankohtaisista aiheista kulttuurijulkaisuihin ja sanomalehtiin. Erityisesti pitää mainita Hedeniuksen kuuluisa hyökkäys kristinuskoa ja kirkkoa vastaan kirjassa *Tro och vetande* (1949, Usko ja tieto). Teos sai aikaan kiihkeän väittelyn, joka vankisti entisestään Hedeniuksen asemaa Ruotsin yhteiskunnallisen keskustelun keskeisenä filosofina. Hän sai radikaalin mutta silti vahvasti ajan henkeä ilmentävän

julkikuvan. Hedeniuksesta tuli filosofinen edustaja niin sanotuille ”vuoden 1945 ajatuksille”, joita esitti vaikutusvaltainen ryhmä ruotsalaisia intellektuelleja toisen maailmansodan jälkimainingeissa.²⁷ Ryhmään kuuluvat kokivat itsensä Ruotsin kulttuuriradikalismien perinnön hallinnoijiksi ja halusivat yhdistää sen vapaamieliset, uskonnonvastaiset ja rationaaliset ajatukset länsimyynteiseen totalitarisminvastaisuuteen. Hedenius sai tämän vuoksi monta voimakasta liittolaista, joista tärkeimpiin kuului valtio-opin professori Herbert Tingsten. Tingsten oli sitä paitsi *Dagens Nyheterin* päätoimittaja ja antoi mielellään lehdessään palstatilaa Hedeniukselle.

Uskonnonkritiikin lisäksi Hedenius käsitteli kirjoituksissaan oikeusfilosofiaa, demokratiaa ja kuolinapua mutta myös taidetta ja musiikkia. Poliittisesti Hedenius linjautui jonkin sortin sosiaaliliberaaliksi, joka uskoi edistysmielisiin arvoihin. Silti hän enimäkseen jakoi sosiaalidemokraattien näkemyksen yhteiskunnasta. Teoksessaan *Liv och nytta* (1961, Elämä ja hyöty) hän puolustaa ”hyvinvointivaltion ihannetta”, jonka hän tulkitsee johdonmukaisesti sovelletuksi hyötymoraaliksi yhdistettynä tieteelliseen rationalismiin. Se on materialismia, joka asettaa aineelliset tarpeet henkisten edelle ja ylipäänsä suosii tervetullutta aatetyhjiötä.²⁸ Tässä Hedenius jakoi Tingstenin ja monen sodanjälkeisen anglo-amerikkalaisen ajattelijan näkemyksen, että onnellisen demokratian saavuttaminen liittyy läheisesti poliittisten aatteiden kuolemaan.²⁹ Toisesta maailmansodasta sekä natsismin noususta ja tuhosta tehtiin johtopäätös, että poliittiset ja uskonnolliset ideologiat ovat vaarallisia, koska ne voivat helposti muuttua fanatismiksi.

Väite ideologioiden kuolemasta oli tarkoitettu antamaan uskotavuutta yhdelle (sosiaalidemokraattiselle) näkemykselle sodanjälkeisestä yhteiskunnasta. Samalla tavoin retoriikalla analyttisen filosofian riippumattomuudesta luonnollisesti oli nimenomaiset

poliittiset tavoitteet. Itse asiassa luulen ruotsalaisen analyyttisen filosofian dogmaattisuuden juontuneen juuri tiukoista sidoksista filosofian, politiikan ja yhteiskuntakäsityksen välillä. ”Ne muut filosofit” tuomittiin lähes raivopäisesti, koska heidän koettiin jollain tapaa edustavan sitä pahaa, joka oli aiheuttanut Euroopan katastrofin 1930- ja 1940-luvulla. Analyyttinen filosofia julistettiin Ruotsissa 1950- ja 1960-luvulla ainoaksi järkeväksi, objektiiviseksi ja riippumattomaksi filosofiaksi. Se vakiintui eräänlaiseksi objektiivisen ja riippumattoman hyvinvointi-Ruotsin viralliseksi filosofiaksi.

Myös Suomessa riippumattomuuden vaaliminen oli olennaista analyyttiselle filosofialle mutta toisella tavoin. Suuntauksen suomalaiset edustajat eivät ajaneet poliittisesti oikeaoppista ohjelmaa vaan korostivat filosofian ja politiikan erillisyyttä. Filosofit saivat osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja politiikkaan, kunhan se tapahtui irrallaan tieteenharjoituksesta. Sisällissodan jälkeen suomalainen yliopistoympäristö pysyi pitkään varsin konservatiivisena, eivätkä tältä linjalta poikenneet myöskään Eino Kaila tai von Wright. Maailmansotien välisellä kaudella Kailalle oli tärkeää sanoutua irti Wienin piirin vasemmistolaisesta poliittisesta ohjelmasta ja korostaa, että se ei liittynyt olennaisesti piirin varsinaiseen filosofiaan. Monien muiden tavoin Kaila seurasi kauhuissaan natsismin voittokulkua yli Euroopan mantereeseen, mutta etenkin jatkosodan aikana hänen konservatiivinen antibolševisminsa saattoi kärjistyä saksalaismielisyyden sävyttämäksi nationalismiksi. Kaila kuului siihen yliopistoväen piiriin, joka harjoitti Suomen asian puolesta propagandaa niin kotimaassa kuin Saksassakin.³⁰

Von Wright palveli jatkosodan aikana Valtion tiedotuslaitoksessa. Siellä hän sai muistelmiensa mukaan ”standardoidun tehtävän” referoida ruotsiksi siitä, mitä Suomen sanomalehdistö kirjoitti sodasta ja poliittisesta tilanteesta.³¹ Hänen tehtäviinsä kuului kuitenkin myös kirjoittaa kronikoita, ”kirjeitä Helsingistä”,

jotka lähetettiin Ruotsin sanomalehtien julkaistaviksi.³² Sen jälkeen kun Suomi oli ryhtynyt yhteistyöhön Saksan kanssa (joka oli miehittänyt Tanskan ja Norjan huhtikuussa 1940), Ruotsissa ei enää tunnettu jakamatonta myötätuntoa itänaapuria kohtaan. Juuri siksi tällainen propagandatyö oli erittäin tärkeää. Syksyllä 1941 von Wrightin tehtäviin kuului myös tiedotuslaitoksen ulkomailla harjoittaman mielipiteenmuokkauksen arviointi. Raportissaan hän totesi muun muassa, että Suomen kannatti lieventää propagandansa kansallismielisyyttä ja korostaa konfliktin suurta merkitystä kaikille Pohjoismaille ja koko Euroopalle.³³

Valtion tiedotuslaitoksessa von Wright oli hyvässä seurassa. Hänen työtovereinaan oli kirjailijoita, kuten Elmer Diktonius, Ragnar Ekelund, Toivo Pekkanen ja Mika Waltari, sekä tutkijoita, kuten Väinö Auer, Eino Jutikkala ja Pentti Renvall, jotka kaikki antoivat panoksensa Suomen sodanaikaiseen propagandaan. On hyvin vaikeaa arvioida, missä määrin heidän toimintansa Valtion tiedotuslaitoksessa vastasi heidän omia näkemyksiään. Useimmat heistä loppujen lopuksi täyttivät asevelvollisuuttaan. Samaan aikaan von Wright kuitenkin julkaisi *Finsk Tidskriftissä* artikkeleita ja kirjaesittelyjä, joilla ei näy olleen mitään suoraa yhteyttä hänen palvelukseensa tiedotuslaitoksessa. Näissäkin kirjoituksissaan von Wright korosti, että ”Suomen kamppailussa omien rajojensa ulkopuolella nähdään *pohjoismainen* pyrkimys”. Hän myös esitti myönteisiä – joskin toisinaan aavistuksen verran ironisia – arvioita sellaisista propagandakirjoista kuin Jalmari Jaakkolan *Suomen idäntekijä* (1941), jossa Suomen aluevaatimuksille Itä-Karjalassa ja Kuolan niemimaalla annettiin tekohistoriallisia perusteluja: ”Kuten nähdään, mielikuvituksekas keskiajantutkijamme avaa kirjassaan varsin avaria näkökulmia.”³⁴

Finsk Tidskriftissä ilmestyi myös kohuttu artikkeli ”Betraktelser om Europa” (1941, Arvioita Euroopasta), jossa von Wright totesi, että vain voittoisa Saksa ”kykenee varmistamaan, että Eurooppa

ei joudu vieraan maanosan nielaisemaksi”³⁵ Näkemys ei ollut tuohon aikaan Suomessa harvinainen vaan jotakuinkin vastasi maan poliittisen johdon katsomusta asiasta, ja samalla se oli myös natsi-Saksan propagandan keskeinen väite.³⁶ Muistelmateoksessaan von Wright yrittää taustoittaa artikkeliaan sanomalla, että hänen alentavat huomautuksensa ”Euroopan ulkopuolisista kansoista” eivät ”ilmaise saksalaismyönteisyyttä, vaan heijastelevat hiukan lapsellista anglofiliaa”, joka häneen oli tarttunut Lontoossa ja Cambridgessa.³⁷ Jää epäselväksi, miten kirjoittajan anglofilia suhteutuu artikkelissa puollettuun saksalaisjohtoiseen paneurooppalaisuuteen. Ylipäänsä von Wrightin julkaistuista kirjoituksista tai yksityiskirjeistä ei juuri löydy merkkejä anglofiliasta, pikemmin-kin päinvastoin. Esimerkiksi kirjeenvaihdossaan Kailan kanssa von Wright näyttää olevan sitä mieltä, että saksalaisten valloituspolitiikka ja brittiläinen imperialismi ovat tuomittavan suurvalta-politiikan rinnakkaismuotoja:

Niin syvästi kuin inhoankin Hitleriä ja hänen rosvojoukkoaan, uskon silti, että kaikki aseellinen vastarinta ”demokratian”, ”vapauden” ja muiden kauniiden sanojen puolesta on tällä hetkellä pahaksi. Siksi minusta tuntuu Englannin uusi asenne, takuiden antaminen Puolalle, todella vaaralliselta. Sitä paitsi myös tämän suurvallan kaikkien toimien takana piilee aimo annos imperialismia ja turhamaisuutta.³⁸

Kaila ja von Wright olivat syvästi huolissaan Suomen tulevaisuudesta sekä vannoutuneita antikommunisteja. Silti ei ole perusteita nimittää heitä natseiksi tai fasisteiksi. Kaksikon jatkosodan aikana osoittama saksalaismyönteisyys ilmensi pelkoa Euroopan joutumisesta bolševikkien käsiin ja suomalaisnationalistista kostomielialaa, joka vallitsi laajalti Helsingin sivistyneistössä. Silti täytyy kummastella tuohon aikaan syntyneitä Kailan ja von

Wrightin kirjoituksia, sillä kumpikin tiesi hyvin, että monet heidän kollegoistaan ja ystävistään olivat joutuneet pakenemaan Keski-Euroopasta etenevien natsien tieltä. Ajolähtö oli tullut etenkin Wienin piirin jäsenille, joista monet olivat juutalaisia, sosialisteja tai molempia.

Luultavasti tämä kiusallinen tausta sai Kailan ja von Wrightin toisen maailmansodan jälkeen entistä tiukemmin korostamaan analyyttisen filosofian epäpoliittisuutta. Hedeniuksen katsomus, että analyyttinen filosofia on vapaan maailman oma filosofia, vaikutti suomalaisesta näkökulmasta varmaankin naiivilta ja tyhmältä. Ruotsissa toinen maailmansota tulkittiin helposti tulokseksi ideologioiden yliannoksesta tai moderniuden puutteesta. Suomessa ja muissa sotaan joutuneissa maissa taas katsottiin katastrofiin ajautuneen liian pitkälle menneen moderniuden vuoksi.

Mannermaisiin ajattelijoihin kuuluneiden Hannah Arendtin, Theodor Adornon ja Max Horkheimerin tavoin von Wright päätteli, että natsismi ja fasismi olivat olleet oire ”humanismin rappiosta”. Puheessaan ruotsinkielisille opiskelijoille Helsingissä toukokuussa 1946 von Wright sanoi, että tieteiden erikoistuminen oli vaikuttanut ”kohtalokkaasti ... humanistisen elämänskatsomuksen perusteisiin” ja että ”yksipuolisesti teknis-luonnontieteellinen sivistysmuoto” oli aiheuttanut ”harhautumisen ja juurettomuuden vaikutelman”.³⁹ Myös Spengleriä ja Toynbeeta käsitellyt artikkelisarja, joka ilmestyi *Nya Argukssessa* vuonna 1951 ja joka julkaistiin sittemmin kokoelmissa *Ajatus ja julistus* (1955, suom. 1961) sekä *Att förstå sin samtid* (1994), voidaan tulkita von Wrightin tilinteoksi toisesta maailmansodasta ja hänen omasta toiminnastaan sen aikana.⁴⁰ On huomionarvoista, että samaan aikaan kun von Wright puhui humanismin rappiosta ja pohti länsimaiden perikatoa, Hedenius jatkoi edistyksen ja järjen nimissä hyökkäystään kirkkoa ja kristinuskoa vastaan teoksessaan *Att välja livsåskådning*

(1951, Elämänkatsomuksen valinnasta). Toisesta maailmansodasta saatiin Ruotsissa ja Suomessa varsin erilaisia kokemuksia.

HEDENIUS, VON WRIGHT JA VASEMMISTORADIKALISMI

Koska analyyttisellä filosofialla oli Ruotsissa ja Suomessa erilaiset kytkennät politiikkaan ja yhteiskuntakäsitykseen, suuntaus koh-tasi 1960- ja 1970-luvulla näissä maissa erilaiset haasteet. Erityi-sesti ero näkyi Hedeniuksen ja von Wrightin tapauksissa. Uransa alussa Hedenius oli herättänyt paljon huomiota arvonihilistinä ja kristinuskon arvostelijana. Hänen edistysoptimistinen valistus-filosofiansa joutui kuitenkin vastatuuleen 1960- ja 1970-luvulla, kun politiikasta ja kulttuurista käytävä keskustelu muuttui ja jyrk-keni. Hedenius halusi edelleen pysyä radikaalin kirjoissa ja kokosi antologian *Konsten att väcka förargelse* (1964, Ärsyttämisen taito). Eräiden arvostelijoiden mukaan kirja ei kuitenkaan ärsyttänyt juuri ketään, ”jollei sitten jotakuta korkeaa kirkonmiestä tai piin-tynyttä byrokraattia”.⁴¹

Hedeniuksesta oli tullut osa valtakoneistoa. Vuoden 1968 radi-kaalit tulkitsivat hänen edistystä jumaloivan radikalisminsa par-haimmillaan harmittomaksi, mutta usein sitä epäiltiin verhoiksi porvariston etujen ajamiselle. Vanha radikaali Hedenius joutui uuden sukupolven maalitauluksi, eikä vähiten siksi, että positi-vismin kritiikistä tuli olennainen osa uusvasemmiston ohjelmaa. Svante Nordinin mukaan Hedenius alkoi tuntea 1970-luvulla jää-neensä puristuksiin marxilaisten opiskelijoiden ja formaalista logiikasta innostuneiden nuorten analyyttisten filosofien väliin. Hän tulkitsi uusmarxilaisten lankeavan samaan poliittiseen fana-tismiin, jota natsit ja kommunistit olivat ilmentäneet toisen maa-ilmansodan aattona. Hedenius ei koskaan ollut itse paneutunut logiikkaan ja vierasti siksi seuraajiensa ”kaavamystiikkaa”, johon

hurahtaneiden hän epäili kadottaneen yhteyden paitsi todellisuuteen myös filosofiaan.⁴²

Von Wrightin tilanne oli toinen. Hän hallitsi logiikan. Tosin myös von Wright saattoi ajoittain ajatella, että nuorempien sukupolvien loogikoilta puuttui todellinen filosofian taju. Ei hän eikä Eino Kaila esimerkiksi pitänyt Oiva Ketosta ihanne-ehdokkaana Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professoriksi. ”Ketonen on hyvä tyyppi”, kirjoitti Kaila von Wrightille, ”mutta saatat olla oikeassa siinä, että hänessä ei ole oikeaa ’filosofisuutta’. Filosofisesti katsoen hän osuu aina jonkin verran maalin viereen. Se on kummallista. Onkohan matematiikka pilannut hänet?”⁴³ Silti von Wright oli luonut kansainvälisen uransa juuri loogikkona. Voidaan sanoa, että logiikka ja analyttinen filosofia soivat von Wrightille jonkinlaisen turvan. Se oli kenttä, jonka hän tiesi hallitsevansa, ja norsunluutorni, johon hän saattoi kavuta, jos aallot alkoivat alempana pauhata liian vahvoina.

Von Wrightin kulttuuripessimismi sopi sitä paitsi uusvasemmiston ohjelmaan paljon paremmin kuin Hedeniuksen hyvinvointioptimismi. Teos *Explanation and Understanding* (1971) teki von Wrightin kuuluisaksi dogmaattisuutta karttavana analyttisenä filosofina. Koska hän samaan aikaan alkoi ottaa aktiivisena kansalaisena kantaa erilaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, hänet voitiin toisinaan jopa nähdä liittolaisena kamppailussa positivismin hegemoniaa vastaan. Von Wright piti kuitenkin asiaan kuuluvaa etäisyyttä esimerkiksi *Häften för kritiska studier* -julkaisun (Kriittisten tutkimusten aikakauskirjan) perustaneeseen piiriin ja esitti sen sijaan eräänlaisen humanistisen vaihtoehdon niin positivismille kuin marxismillekin. Toisin kuin Hedeniuksen hänen ei tulkittu edustavan (sosiaalidemokraattista) valtakoneistoa, jonka uusvasemmisto halusi murskata. Von Wright sopi myös Hedeniusta paremmin *Dagens Nyheterin* uudistetuille kulttuurisivuille, jotka seurasivat päätoimittaja Olof Lagercrantzin

kaudella aiempaa radikaalimpaa linjaa. Hedenius tunsu Lagercrantzin toimivan häntä vastaan,⁴⁴ kun taas von Wright omaksui nimenomaan *Dagens Nyheterin* sivuilla poliittisesti osallistuvan intellektuellin osan ja otti kantaa Vietnamin sotaan (1967), Titon älymystöön kohdistamaan vainoon (1973) sekä Nobel-palkinnon myöntämiseen Milton Friedmanille (1976). Von Wrightin ilmaisemat mielipiteet eivät suinkaan kuuluneet tuon ajan radikaaleimpiin, mutta jo pelkkä hänen persoonansa antoi niille painoa. Hänestä tuli vapaan intellektuellin mallikappale, jolle oli kansainvälisen filosofinuransa ja Wittgenstein-kytkentänsä ansiosta helpoa tulla laajalti kuulluksi sekä Suomessa että Ruotsissa.

Tämä asema lujittui entisestään, kun *Tiede ja ihmisjärki* (1986, suom. 1987) teki von Wrightista tunnetun ajankriitikon. Teoksesta käytiin vilkasta keskustelua niin Suomessa, missä arvostelun aloitti sosiologi Erik Allardt, kuin Ruotsissakin, missä *Svenska Dagbladet* julkaisi siitä 19 mielipidekirjoituksen sarjan. Muistelmissaan von Wright arvioi, että hänen ajankritiikkinsä ärsytti edistysoptimisteja sosiaalidemokraattien parissa sekä teollisuuden ja muun elinkeinoelämän johtavissa piireissä ja että hänen ajatuksiaan arvostivat lähinnä arvokonservatiivit ja vasemmistointellektuellit. Von Wright totesi itse suhtautuvansa vierastaen sekä arvokonservatiivien ”nostalgiseen tähyilyyn taaksepäin” että vasemmistointellektuellien ”maailman parantamisen mahdollisuuksia koskevaan naiiviin optimismiin”.⁴⁵

Jälkikäteen voidaan pohtia, eikö (kulttuuri)vasemmisto ollut jo 1980-luvun lopussa ehtinyt päästä irti 1960-lukulaisuutta leimanneesta värikkästä optimismistaan ja omaksunut sellaisia synkkiä ja konservatiivisia näkymiä, joita von Wright puki sanoiksi. Voidaan myös pohtia, aliarvioiko von Wright lukijakuntansa laajuuden. Hänen kirjoistaan eivät kiinnostuneet vain merkityksettömät tai syrjäytyneet ryhmät. Ruotsin työväen sivistysliitto (Arbetarnas bildningsförbund) järjesti maaliskuussa 1995 von

Wrightiä käsittelevän seminaarin, johon suomalaisfilosofi itsekin osallistui. Ovelle ilmaantui yli kaksituhatta halukasta kuulijaa, joista vain 1300 mahtui saliin.⁴⁶ Von Wrightistä oli tullut – myös sosiaalidemokraattien parissa – käsittämättömän suosittu apokalyptinen intellektuelli, kun taas vuonna 1982 kuollut Hedenius oli lähes unohdettu. ”Hänen perintönsä näyttää enimmäkseen hajonneen kuin tuhka tuuleen”, todettiin *Dagens Nyheterin* arviossa Hedeniuksen postuumeista muistelmista, jotka julkaistiin vuonna 1992.⁴⁷

LOPUKSI

Vertailu Hedeniuksen ja von Wrightin välillä osoittaa, että kahden yhteiskunnallisesti osallistuvan ja analyttiseen koulukuntaan kuuluvan filosofianprofessorin yhtäläisiltä näyttävien julkikuvien takana oli kaksi luonteiltaan ja kiinnostuksiltaan erilaista intellektuellia. Vertailu tuo lisäksi esiin eroja kahden naapurimaan intellektuaalisissa kulttuureissa. Ruotsi oli itseensä tyytyväinen kansankoti, joka itsevarmasti kiisi moderniuden ja ihmiskunnan kehityksen terävimmässä kärjessä, kun taas sodan koettelema Suomi tunsu hyvin syrjäisyytensä ja tiesi raahustavansa Euroopan kulttuurikehityksen jälkijoukoissa. Ei liene kovin yllättävää, että Hedenius ja von Wright pitivät toisiinsa yhteyttä vain harvoin ja silloin yleensä käsitelivät työasioita, kuten juhla kirjojen toimittamista ja virkojen täyttämistä. Heidän välillään ei puhjennut mitään avoimia yhteenottoja, jollei sellaiseksi katsota vuoden 1959 kiistaa Wittgensteinista, mutta he eivät myöskään juuri tunteneet keskinäistä kiinnostusta.

Huomattakoon, että Hedeniuksen ja von Wrightin urat vaikutusvaltaisina ja suosittuina intellektuelleina näyttävät edenneen lähes päinvastaisiin suuntiin. Hedenius koki uransa huipun heti toisen maailmansodan jälkeen, kohtasi ankaraa arvostelua

1960- ja 1970-luvulla ja sen jälkeen pitkälti unohdettiin. Von Wright sen sijaan saavutti loogikkona ja analyyttisenä filosofina huikean kansainvälisen menestyksen sodan jälkeen mutta tuli julkisuuteen yhteiskunnallisesti osallistuvana kansalaisena vasta 1970-luvulla. Yhteiskunnallisen toimintansa huipentuman hän koki 1980- ja 1990-luvulla, jolloin häntä ylistettiin yhdeksi aikansa suurimmista intellektuelleista.

Nykyisin vain harvat nimeävät Hedeniuksen tai von Wrightin intellektuaaliseksi auktoriteetiksi. Hedeniusta kohtaan tunnetaan kuitenkin Ruotsissa suurta historiallista mielenkiintoa: filosofian historian tutkijoille hänen ajattelunsa on kiinnostava osa analyyttisen filosofian historiaa, teologit pyrkivät taustoittamaan hänen kritiikkiään kristinuskoa kohtaan ja historioitsijoille hän on kiinnostava osa kylmän sodan Ruotsia.⁴⁸ *Tro och vetande* -teoksesta otettiin uusi painos vuonna 2010. Von Wright ei ole toistaiseksi herättänyt vastaavaa historiallista kiinnostusta. Ehkä tämä johtuu siitä, että hänen puntaroimiaan kysymyksiä pidetään edelleen ajankohtaisina, kun taas hänen tyylinsä ja julkikuvansa tuntuvat vanhentuneilta. Ehkäpä juuri taustoittava ja historioiva ote on tarpeen, jotta von Wrightin ajatukset voidaan tehdä eläviksi myös nykyajan lukijoille.

10. Georg Henrik von Wright ja Ingemar Hedenius

1. Kiitän Jussi Kurunmäkeä, Stefan Nygårdia, Thomas Wallgrenia ja Bernt Östermania, kuten myös Åbo Akademin filosofian oppiaineen tutkijaseminaaria tämän esityksen aikaisempaa versiota koskeneista arvokkaista huomautuksista. Suomen Akatemia on tukenut tutkimustyötä.
2. Tämä osio perustuu väitöskirjaani *History, Transfer, Politics. Five Studies on the Legacy of Uppsala Philosophy* (Strang 2010a) sekä artikkeliini ”Arvet efter Kaila och Häger-ström. Den analytiska filosofin i Sverige och Finland” (2006).

3. Von Wright 2002, 181. Suom. Iiro Kuuranne.
4. Uppsalan koulukunnan varhaisista innoittajista ks. Heidegren 2004; Mindus 2009; Nordin 1984; Ruin 2000.
5. Uppsalan koulukunnan alkuvaiheen poliittisista ulottuvuuksista ks. Källström 1986.
6. Hedenius 1941.
7. Von Wright 1955b.
8. Von Wright 1958, 20–25.
9. Von Wright 1972.
10. Von Wright 1944. Artikkelin on kiintoisa, koska saksalaismielinen Kaila kytketään siinä toisen maailmansodan jälkimainingeissa suomenruotsalaiseen vapaamieliseen perinteeseen.
11. Ks. Strang 2010b.
12. Ks. Ahlberg 1963, 10; Marc-Wogau 1984, 23.
13. Ks. Nordin 2004, 87–139.
14. Von Wright Kailalle 26.4.1949. Von Wrightin ja Kailan ruotsinkielistä kirjeenvaihtoa säilytetään Helsingissä Kansalliskirjaston von Wright -kokoelmassa.
15. Kaila von Wrightille 7.5.1949.
16. Von Wright Kailalle 9.6.1951.
17. Von Wright 2002, 160–163.
18. Ks. von Wrightin ja Hintikan välillä 1950-luvulla käyty kirjeenvaihto, jota niinkin ikään säilytetään Kansalliskirjaston von Wright -kokoelmassa.
19. Hedenius 1977, 33.
20. Hedenius 1972, 17.
21. Von Wright 1958, 16–25. Suom. Jaakko Hintikka.
22. Hedenius 1959; von Wright 1959.
23. Ks. ennen kaikkea Nordenfelt 1979; 1974.
24. Ks. Bengtsson 1991, 220–225.
25. Tätä argumenttia kehittelee artikkelissani ”Den perifera eklekticismens gränser och potential. Den logiska empirismen i Norden 1930–1970” (Strang 2011) sekä yhdessä Stefan Nygårdin kanssa artikkelissa ”Facing asymmetry. Nordic intellectuals and center–periphery dynamics in European cultural space” (Strang & Nygård 2016).
26. Lainasin ilmauksen ”onnellinen filosofia” teoksesta Sigurdson 2000.
27. Ers 2008; Wiklund 2006, 149–157; Östling 2008, 198–203.
28. Hedenius 1961, 11–24.
29. Tingsten 1966; Bell 1960; Lipset 1960.
30. Gasche & Strang 2009; Manninen 2007; Salmela 1999.
31. Von Wright 2002, 92–93.
32. Ks. Melgin 2014; Jutikkala 1997.
33. Jutikkala 1997, 120.
34. Von Wright 1941a, 193; von Wright 1942b, 99–100.
35. Von Wright 1941b, 157.
36. Meinander 2009.

37. Von Wright 2002, 96. Suom. Iiro Kuuranne.
38. Von Wright Kailalle 5.4.1939.
39. Von Wright 1946.
40. Cavallie 2009, 198–201.
41. Nordin 2004, 343.
42. Mt., 402–406.
43. Kaila von Wrightille 1.6.1949.
44. Nordin 2004, 373–377.
45. Von Wright 2002, 326–328. Suom. Iiro Kuuranne.
46. Cavallie 2009, 204–207. – Seminaarin alustukset julkaistiin teoksessa *Röster om von Wright* (1995).
47. Lainattu teoksessa Nordin 2004, 7.
48. Ks. Nordin 2004; Lundborg 2002; Sigurdsson 2000.